

УДК 81'367.7

LEXICAL MEANS OF SPEECH EXPRESSION AND THEIR ROLE IN FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS**ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

Kovalyk M.O. / Ковалик М.О.

Candidate of Philology (PhD in Philology), Associate Professor/ к.філол.н., доцент

ORCID: 0000-0003-0165-9002

*Pervomaisk Branch of Admiral Makarov National University of Shipbuilding,**Pervomaisk, Odeska, 107, 55200**ПФ НУК ім.адм.Макарова, Первомайськ, Одеська, 107, 55200*

Анотація. У статті здійснено визначення ролі лексичних засобів виразності мовлення у формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Встановлено, що однією з основних вимог освітніх стандартів до результатів навчання у вищій школі є формування різних компетентностей. Комунікативна компетентність є однією з пріоритетних, результатом оволодіння якої повинні стати вміння майбутніх фахівців для усного і письмового мовного спілкування. Вона формується в тісному взаємозв'язку з мовною та лінгвістичною компетентностями, що грає істотну роль в розвитку мовної діяльності студентів.

Проаналізовано проблему категоріального визначення термінів «компетенція» і «компетентність». Встановлено, що проблема дефініції понять «компетенція» і «компетентність» зводиться до численності і відсутності загальноприйнятого тлумачення. Здійснено спробу з'ясувати загальне і відмінне між ними і визначити терміни, якими будемо керуватися в нашому дослідженні.

Ключові слова: мова, засоби виразності, компетенція, компетентність, комунікативна компетентність, компетентнісний підхід, студенти, майбутні фахівці.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мова – важливий і обов'язковий засіб людського спілкування, помічник в становленні людини як особистості. Тому роль володіння своєю мовою важко переоцінити. Професійні, ділові контакти, міжособистісні взаємодії вимагають від сучасної людини універсальних умінь - будувати безліч різноманітних висловлювань як в усній, так і в письмовій формі.

Одним з основних вимог освітніх стандартів до результатів навчання у вищій школі є формування різних компетентностей. Комунікативна компетентність є однією з пріоритетних, результатом оволодіння якої повинні стати вміння майбутніх фахівців для усного і письмового мовного спілкування. Вона формується в тісному взаємозв'язку з мовною та лінгвістичною компетентностями, що грає істотну роль в розвитку мовної діяльності студентів.

У центрі нашої уваги опинилися лексичні засоби виразності мовлення, оскільки саме вони допомагають збагатити словниковий запас, сприяють формуванню умінь вживати лексичні та фразеологічні одиниці в усній і письмовій мові, дозволяють зробити мову студентів більш точною і виразною.

Актуальність даної теми пов'язана з тим, що педагоги відзначають збіднення словникового запасу студентів і підвищення кількості мовних помилок і недоліків, викликане нерозумінням або неточним розумінням значення слів, повторенням одного і того ж або однокореневих слів, вживання діалектизмів або просторічних слів в ситуаціях, які цього не вимагають. Що, в свою чергу, негативно впливає на розвиток правильного зв'язного мовлення майбутніх фахівців і негативно відбивається на результатах і якості їх практичних, граматичних і мовленнєвих умінь, здібностей до конструктивного діалогу, подальшої соціальної самореалізації.

Тому **метою статті** є визначення ролі лексичних засобів виразності мовлення у формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців досліджується сучасними науковцями в різних змістових векторах. Однак аналіз наукової літератури засвідчив відсутність єдиного розуміння термінів «компетентність», «компетенція», «комунікативна компетентність». Водночас проблема визначення ролі лексичних засобів виразності мовлення у формуванні комунікативної компетентності залишилася поза межами наукових розвідок сучасних дослідників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виконання завдань цієї наукової розвідки потребує здійснення дефінітивного аналізу термінів «компетенція» і «компетентність». У науковій літературі існує безліч визначень поняття «компетенція», ось одне з них. «Компетенція - здатність здійснювати будь-яку діяльність, як звичну, так і нову, на основі органічної єдності знань, умінь і навичок, а також це здатність застосовувати знання, вміння і навички в знайомих і незнайомих трудових ситуаціях». [6]

Проблема дефініцій понять «компетенція» і «компетентність» зводиться до численності думок і відсутності загальноприйнятого тлумачення. Ознайомимося з існуючими визначеннями, спробуємо з'ясувати загальне і відмінне між ними і визначимо терміни, якими ми будемо керуватися в нашому дослідженні.

Зазвичай науковці вважають, що є два варіанти тлумачення співвідношення понять: вони або ототожнюються, або диференціюються. Узагальнене уявлення про компетентність як наукову категорію ми розглянемо на основі аналізу деяких визначень понять «компетентність» і «компетенція» взятих з різних джерел.

Компетентність - це більш широке поняття, ніж прийняте в методиці «компетенція», під якою зазвичай розуміється сукупність знань, умінь і навичок майбутнього фахівця, необхідних для здійснення його професійної діяльності (Т. Скрипникова, В. Сафонова, І. Бім та ін.).

Серед основних ознак компетентності виділяють наступні:

- постійно змінюється (зі зміною світу, зі зміною вимог до «успішному дорослому»);
- орієнтована на майбутнє (проявляється в можливостях організувати свою

- освіту, спираючись на власні здібності, з урахуванням вимог майбутнього);
- має діяльнісний характер узагальнених умінь, що інтегруються з предметними вміннями і знаннями в конкретних сферах (ситуаціях);
 - проявляється в умінні здійснювати вибір, виходячи зі знання себе в конкретній ситуації;
 - проявляється в мотивації на безперервну самоосвітню діяльність.

Для поділу загального та індивідуального будемо відрізняти синонімічно використовуване часто поняття «компетенція». У Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років були сформульовані основні положення компетентнісного підходу в системі сучасної української освіти, вузлове поняття якого - компетентність. Було підкреслено, що це поняття ширше понять знання, або вміння, або навички; воно включає їх в себе (хоча, зрозуміло, мова не йде про компетентність як про просту адитивну суму знань - умінь - навичок, це поняття дещо іншого смислового ряду). Компетентності формуються в процесі навчання, і не тільки у вищій школі, але і під впливом сім'ї, друзів, роботи, політики, релігії, культури та ін. В зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від всієї в цілому освітньо-культурної ситуації, в якій живе і розвивається здобувач [6].

Компетентнісний підхід - це підхід, при якому результати освіти визнаються не менш важливими і значущими в їх застосуванні за межами освітнього середовища, при безпосередньому і успішному впровадженні в той чи інший трудовий процес. Проблемою компетентнісного підходу займаються і займалися багато вчених в різних областях науки. Причини звернення до цього підходу пов'язані зі зміною парадигми освіти і виходом на новий етап розвитку.

У нашому дослідженні ми будемо спиратися на визначення поняття «компетенція» і «компетентність», за А. Хуторським, так як саме вони найбільшою мірою співвідносяться з вимогами сучасної системи освіти і умовами, в яких розвивається суспільство.

Основне призначення української мови як навчального предмета на сучасному етапі знаходить втілення в комунікативній меті навчання, яка передбачає оволодіння професійною мовою як засобом спілкування. Дана, мета передбачає навчання різним способам спілкування мовою: говорінню в його діалогічній і монологічній формах, читання, розуміння мови інших людей на слух, письма. Ці способи спілкування виступають у вигляді цільових комунікативних умінь, що складають комунікативні компетенції, що є складовими комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність - це володіння складними комунікативними навичками і вміннями, формування адекватних умінь в нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень в спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання правил пристойності, вихованість, орієнтація в комунікативних засобах, властивих національному, становому менталітету і виражаються в рамках даної професії [1].

Комунікативна компетентність - це узагальнююче комунікативне властивість особистості, що включає в себе комунікативні здібності, знання, вміння і навички, чуттєвий і соціальний досвід в сфері ділового спілкування.

Комунікативна компетентність складається з здібностей:

- Давати соціально-психологічний прогноз комунікативній ситуації, в якій має бути спілкуватися;
- Соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації;
- Здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації [2].

Комунікативна компетентність виступає інтегральною якістю, які синтезують в собі загальну культуру і її специфічні прояви у професійній діяльності. Однією з умов комунікативної компетентності є виконання певних правил і вимог. Найбільш значимі з цих правил полягають у наступному:

- ✓ найбільш загальним правилом є правило, згідно з яким не можна приступати до повідомлення думки, якщо вона незрозуміла або не до кінця зрозуміла самому собі.
- ✓ правило «постійної готовності до розуміння». Існує велика кількість семантичних і особистісних бар'єрів, які часто призводять до неповного і неточного розуміння повідомлень.
- ✓ правило конкретності. Слід уникати невизначених, двозначних, розпливчастих виразів і слів, а без необхідності не користуватися незнайомими або вузькоспеціалізованими термінами.
- ✓ правило контролю над невербальними сигналами. Недостатньо контролювати тільки свою мову і зміст повідомлення. Необхідний також контроль над його формою в тій частині, яка стосується його зовнішнього «супроводу» - мімікою, жестами, інтонацією, позою.
- ✓ правило «власної неправоти». При комунікації завжди необхідно допускати, що особиста точка зору може бути неправильною. Це часто застерігає від серйозних помилок.
- ✓ правило «місця і часу». Ефективність будь-якого повідомлення різко зростає в разі його своєчасності і вибору найбільш адекватної ситуації, в якій воно реалізується.
- ✓ правило відкритості означає готовність до перегляду своєї точки зору під впливом знову відкриваються обставин, а також здатність приймати і враховувати точку зору співрозмовника.
- ✓ правило активного і конструктивного слухання - одне з основних умов ефективних комунікацій.
- ✓ правило зворотного зв'язку. Саме це правило, в кінцевому рахунку, забезпечує досягнення головної мети комунікативного процесу - взаєморозуміння [3]. Сучасні науковці визначають комунікативну компетентність як:
 - а) прижиттєво сформована, на базі вродженої мовної підготовки, можливість придбання і використання мовних засобів і мовних способів формування і висловлювання думки;
 - б) етно-соціо-культурно обумовлена особистісна якість людини;
 - в) актуалізована, в процесі рецептивно-продуктивної мовної діяльності, здатність до вербального спілкування.

Одним з компонентів складної структури комунікативної компетентності майбутніх фахівців є здатність використовувати у професійному спілкуванні лексичні засоби виразності мовлення.

Лексика займає центральне місце в системі образних засобів мови. Слово, як відомо, є основною одиницею мови, найпомітнішим елементом її художніх засобів. І виразність мови пов'язана насамперед зі словом. Багато слів мають здатність вживатися в кількох значеннях. Ця їх властивість називається багатозначністю, або полісемією. Образність мови створюється завдяки вживанню слів в переносному значенні. Слова і вирази, вжиті в переносному значенні і створюють образні уявлення про предмети і явища, називаються тропами.

У науковій думці нині виокремлюють декілька основних тропів: порівняння; епітет; метафора; метонімія; перифраза (заміна слова описовим виразом, яке дозволяє охарактеризувати будь-які ознаки того, про що йдеться. Нерідко в основі перифраз лежить метафоричний перенос); гіпербола; іронія; серед риторичних фігур виділяється повтор, призначений перш за все для демонстрації сильного почуття. Часто це просто повтор певного слова; антитеза - фігура, яка будується на протиставленні порівнюваних понять; інверсія; парцеляції; алітерація - зображення абстрактного поняття через конкретний образ; алітерація - один з видів звукопису, повторення в тексті співзвучних або однакових приголосних звуків; анафора - однаковий початок кількох сусідніх пропозицій; асонанс - один з видів звукопису, повторення в тексті однакових голосних звуків; композиційний стик - повторення на початку нового пропозиції слів у попередньому реченні, зазвичай закінчують його; риторичне питання, вигук, звернення - висловлення затвердження в питальній формі; привернення уваги; посилення емоційного впливу.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Комунікативна компетентність являє собою одну з ключових освітніх компетентностей. Вона тісно пов'язана з мовною і лінгвістичною компетентностями та є результатом оволодіння мовою та її комунікативною функцією. Комунікативна компетентність - це узагальнююче комунікативне властивість особистості, що включає в себе комунікативні здібності, знання, вміння і навички, чуттєвий і соціальний досвід в сфері ділового спілкування.

Комунікативна компетентність включає в себе знання основних мовленнєвих понять (стилі, типи мови, будова опису, розповіді, міркування, способи зв'язку речень у тексті), вміння і навички аналізу тексту. Дуже важливе місце в комунікативній компетентності займають власне комунікативні вміння і навички вмілого використання засобів виразності мовлення. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у конкретизації принципів використання засобів виразності мовлення у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 37–38. С. 16–27.

2. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL:

http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf

3. Літературознавчий словник-довідник. К.: Видавничий центр Академія, 1997. 748 с.

4. Полюга Л. Словник епітетів української мови (рецензія) / Мовознавство. 1999. № 4-5. С. 71-73.

5. Привалова С. Лексичні засоби поетичної мови / УМЛШ. 2008. №5. С.39-44.

6. Хударковський К. І., Комишан А. І. Компетентнісний підхід як основа стратегії управління якістю освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2007. № 16. С. 44–50.

7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 13–15.

Abstract. *The article defines the role of lexical means of language expressiveness in the formation of communicative competence of future specialists. It has been established that one of the main requirements of educational standards imposed on the results of studying at higher schools is the development of different competences. Communicative competence is one of the priorities, the result of mastering which should lead to future specialists to have proper skills in oral and written language communication. It is formed in close relation to language and linguistic competences, which plays an essential role in the development of students' linguistic activities.*

The problem of categorical definition of the terms “competence” and “expertise” has been analyzed. It has been established that the problem of definitions of the concepts such as “competence” and “expertise” comes down to the variety and absence of a common interpretation. An attempt has been made to find out the common and the different between them and to define the terms that we are going to use in our study.

This study has summarized that a competency approach is an approach, which involves educational outcomes to be recognized as not less important and significant in their application outside of the educational environment, with direct and successful implementation in a particular work process.

It has been specified that communicative competence (from Latin Communico, that is “I make it common, bind, communicate”, and competens (competentis) – “capable”), which is acquired in the process of natural communication or specially organized training, is a special quality of linguistic personality, consisting of several components: language, objective and linguistic expertise.

The research has summed up that lexis is a central part in the system of figurative means of language. A word, as it is known, is the basic unit of language and the most visible element of its artistic means. Moreover, the expressiveness of language is the first and foremost related to a word. Many words have the ability to be used in several meanings. This property of words is called multiple meaning, or polysemy. Verbal tropes and figures have been determined to be means of expressiveness.

Verbal tropes are language clauses based on the use of a word or an expression in a figurative meaning (epithet, comparison, metaphor, etc.). A figurative expression, or rhetorical figures, are special forms of syntactic constructions, by the use of which one can enhance the expressiveness of language and the degree of its influence on the addressee (repetition, antithesis, rhetorical question, etc.). Verbal tropes are based on verbal figurativeness, and figures are based on syntactic figurativeness.

Key words: *language, means of expressiveness, competence, expertise, communicative competence, competency approach, students, future specialists.*

Стаття відправлена: 26.06.2020 р.

© Ковалик М.О.